

บทที่ 2

ความนิยม เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา

บรรดาเรื่องต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหนังสือปustakaสาคร ที่รู้จักกันดีในหมู่มชนไทยไม่กี่เรื่องนั้น เรื่องพระสุชน-นางมโนห์ราก็เป็น เรื่องหนึ่ง ที่รู้จักและนิยมกันแพร่หลาย กล่าวคือ นอกเหนือจากที่มีอ้างในวรรณคดีไทยบางเรื่องแล้ว¹ เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ยังปรากฏเรื่องราวอยู่ในรูปแบบอื่นอีกคือ

- 2.1 พระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏอยู่ในรูปเพลงพื้น เมือง
- 2.2 พระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปนิทานชาวบ้าน
- 2.3 พระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปของการแสดง

2.1 พระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏอยู่ในรูปเพลงพื้น เมือง²

เพลงพื้น เมืองประเภทที่มีเนื้อร้องเป็น เรื่อง พระสุชน-นางมโนห์รา รวมอยู่ด้วย นั้นได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เฉพาะ เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รามีอยู่หลายบท แต่ละบทเป็นเนื้อเรื่องสั้น ๆ กล่าวถึง เหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งในเรื่อง ทั้งนี้เข้าใจว่าขึ้นอยู่กับผู้ร้องว่าทำได้ เพราะชอบ เรื่องราวตอนใดมาก จึงปรากฏว่า เพลงกล่อมเด็ก เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ซึ่งแต่ละบทได้มาจากท้องถิ่นต่างกันนั้น มีเนื้อความซ้ำกันบ้าง โดยเฉพาะ เหตุการณ์สำคัญของ เรื่องที่กล่าวถึงในทุกท้องถิ่น และ เมื่อนำบทร้องทั้งหมดมา เรียงลำดับกันแล้ว ก็เกือบได้โครง เรื่องที่สมบูรณ์

¹ คุบที่ 1 บทนำ.

2.3 คุบที่ขณะ เพลงพื้น เมือง และ เพลงกล่อมเด็ก ในภาคผนวก หน้า 273-277.

ในจำนวน 4 บทนี้ มีบทหนึ่งที่มีความเพิ่มออกไปอีกว่า พรานบุญนำไปถวายพระ-
 สุน กังนี้

คือน้อง เหนอ	น้องคือนางโนรา
เจ็ทกองคดงมา	ลงเล่นน้ำในกลางสระสรอง
นายพรานจับไค้เเทอ	เอาไปถวายพระองค์
ลงเล่นน้ำในกลางสระสรอง	หุดงคว้ยนายพรานป่า ¹

2. เมื่อนางเพกทินริ้วขาวนางมโนห์ราถูกนายพรานจับไปไค้ ก็กร่ำกรวยคัง
 ความท

นางโนรา เหนอแรกเจ้า เกิดมา	บุคญเขาเงินญเขาทอง
บุคซันลอลอง	ในกลางปราสาท
แมคคิใจปอง	ว่าจะไค้ปกรอง เมืองไกรลาส
เสนมปราสาท	กลาคแม่ไปเมือง..ไกล ²

3. หลังจากที่อภิเษกแล้ว ต่อมา เกิดศึกสงคราม พระสุนตองยกทัพไปรบ นาง-
 มโนห์ราถูกปองร้าย จะถูกนำตัวไปบูชายัญ แต่ในที่สุดนางก็สามารถหนีกลับไปบ้าน เมือง
 ของตนได้ ความตอนนีเข้าใจว่าคงจะเป็นที่จับใจกันทั่วไปเป็นอย่างมาก เพราะปรากฏว่า
 มีบทกล่อมเด็ก รวมถึง 10 บท กังนี้

ลมพัค เหนอ	พัคมาคิคคิ
พระศรีสุนไปรบศึก	รำลึคถึงนางโนรา

¹ มโนหรานิษาท, หน้า 349.

² วิทยาลัยวิชาการศึกษาดงขลา แผนกวิชาภาษาไทย, เรื่องเดิม, หน้า 206.

สนม เมียคนนอกสร้อย
รักนางโนรา

ฟ้าดิน เทอ
พระศรีสุชนไปรบศึก
กำหนดของพี่เป็น เมียคน
รักนางโนรา

ฟ้าดิน เทอ
พระศรีสุชนไปรบศึก
กำหนดมยอกสร้อย
หน้ามรรมพัก

ฟ้าดิน เทอ
พระศรีสุชนไปรบศึก
พระยาจันทร์ยกโลกสาวให้
บิดามารคายูขางหลัง
ออกข้า รอคน้ำ
เอานางโนราไปซาไฟ

ไม่รักเท่ากอยเจ้า เกษา
เป็นบ้าวังเวงใจ ¹

ล้นมาคึกคึก
รำลึกถึงนางโนรา
พระศรีสุชนไม่รักเสียเลยหนา
พลัดมาแต่เมือง..บน ²

ล้นมาคึกคึก
รำลึกถึงนางโนรา
ไม่นึกสักน้อยเท่า เกษา
ตามนางโนรา..เทอ..ไป ³

ล้นมาคึกคึก
รบเมืองพระยาจันทร์
ตั้งชื่อ เจ้าศรีคอกไมญูทรงธรรม
ชวนนางโนราไปซาไฟ
นางงามผอมผะ
สุกใจ เมื่อภายหลัง ⁴

¹ มโนหรานีบาต, หน้า 350.

² วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา แผนกวิชาภาษาไทย, เรื่องเดิม, หน้า 222.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 223.

⁴ มโนหรานีบาต, หน้าเดียวกัน.

ฟ้า^๑ลัน^๑เหอ

พระศรีสุ^๑ธ^๑นไป^๑รบ^๑ศึก
พระยา^๑จัน^๑ทร^๑ยก^๑ลูก^๑สาว^๑มา^๑ถว^๑ย
บิ^๑คา^๑มา^๑ร^๑คา^๑อ^๑ย^๑ข^๑าง^๑หล^๑ง
น^๑ก^๑เช^๑า^๑ห^๑าร^๑อ^๑ย^๑กร^๑ง
ย^๑ก^๑นาง^๑โน^๑รา^๑ไป^๑ชา^๑ไฟ

นาง^๑โน^๑รา^๑เหอ

ไป^๑พ^๑ัก^๑ค^๑ัน^๑ไ^๑ทร
น^๑อง^๑อ^๑ย^๑ไม^๑ไ^๑ค^๑
ส^๑ัง^๑ค^๑ว^๑าม^๑พ^๑ระ^๑ศ^๑รี^๑สุ^๑ธ^๑น

นาง^๑โน^๑รา^๑เหอ

เก^๑า^๑ระ^๑ม^๑ค^๑ัน^๑ไ^๑ทร
เค^๑ิน^๑หล^๑บ^๑เก^๑ิ^๑ค^๑ที่^๑เจ^๑า^๑ช^๑า
ส^๑ัง^๑ค^๑ว^๑าม^๑พ^๑ระ^๑ศ^๑รี^๑สุ^๑ธ^๑น

โน^๑รา^๑เหอ

ห^๑ย^๑ิ^๑ค^๑เก^๑า^๑ะ^๑ไ^๑ทร^๑ใ^๑หญ^๑
โ^๑น^๑ม^๑เจ^๑ิ^๑ค^๑เล^๑ิ^๑ศ^๑พ^๑้า
หน^๑า^๑ท^๑ับ^๑พ^๑ระ^๑ศ^๑รี^๑สุ^๑ธ^๑น

ล^๑ัน^๑มา^๑ค^๑ิ^๑ก^๑ค^๑ิ^๑ก

ร^๑า^๑ล^๑ิ^๑ก^๑ด^๑ิ^๑ง^๑น^๑ว^๑ล^๑พ^๑ระ^๑ย^๑า^๑จ^๑ัน^๑ทร^๑
ช^๑ื่อ^๑ศ^๑รี^๑ค^๑อ^๑ก^๑ไม^๑เจ^๑า^๑เอ^๑ว^๑ัน
พ^๑า^๑นาง^๑โน^๑รา^๑ไป^๑ชา^๑ไฟ
อ^๑ค^๑ช^๑า^๑ว^๑อ^๑ค^๑น^๑้ำ^๑จ^๑น^๑น^๑อม^๑ไ^๑ย
สุ^๑ค^๑ใจ^๑เม^๑ื่อ^๑ก^๑าย^๑..หล^๑ง^๑ 1

ฉ^๑า^๑ย^๑า^๑บ^๑ิ^๑น^๑ท^๑น^๑ี^๑แม่^๑ย^๑ัว^๑ไป

ส^๑ัง^๑ค^๑ว^๑าม^๑พ^๑ระ^๑ศ^๑รี^๑สุ^๑ธ^๑น
ข^๑อ^๑ลา^๑ที่^๑ช^๑าย^๑ไป^๑เม^๑ื่อ^๑ง^๑บ^๑น
ท^๑ั้ง^๑เม^๑ีย^๑ไ^๑ว^๑ค^๑น^๑เค^๑ีย^๑ว^๑ 2

บ^๑ิ^๑น^๑ท^๑น^๑ี^๑ช^๑า^๑ย^๑า^๑แม่^๑ย^๑ัว^๑ไป

ส^๑ัง^๑ค^๑ว^๑าม^๑พ^๑ระ^๑ศ^๑รี^๑สุ^๑ธ^๑น
เม^๑ีย^๑จ^๑ัก^๑ลา^๑ไป^๑เม^๑ื่อ^๑ง^๑บ^๑น
ท^๑น^๑้ำ^๑น^๑ท^๑อง^๑ร^๑อ^๑ย^๑ช^๑ั้ง^๑เอ^๑อ^๑ 3

ฉ^๑า^๑ย^๑า^๑บ^๑ิ^๑น^๑ท^๑น^๑ี^๑แม่^๑ย^๑ัว^๑ไป

ท^๑น^๑า^๑ท^๑ับ^๑พ^๑ระ^๑ศ^๑รี^๑สุ^๑ธ^๑น
น^๑อง^๑จ^๑ะ^๑ข^๑อ^๑ลา^๑ไป^๑เม^๑ื่อ^๑ง^๑บ^๑น
ล^๑ะ^๑น^๑อง^๑ไ^๑ว^๑ค^๑น^๑..เค^๑ีย^๑ว^๑ 4

1 วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา แผนกวิชาภาษาไทย, เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

2 มโนहरานิบาต, หน้า 351.

3 วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา แผนกวิชาภาษาไทย, เรื่องเดิม, หน้า 206.

4 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

โนรา เทอ
 แอบไต่คนไทรใหญ่
 ลาแล้วลา เล่า
 หน้าทับพระศรีสุชน

เจ้ามาบิหนีแม่ตัวไป
 หน้าทับพระศรีสุชน
 ลาเจ้าไปไว้เทเมืองบน
 ลานองแตกคนเคียว ¹

ยามเย็นเทอ
 จับปลายไทรใหญ่
 เชิญอยู่พอดานเกล้า
 สักความไว้พี่ศรีสุชน

แลเห็นนางโนรามันรอนไป
 สักความไว้พี่ศรีสุชน
 เมียจักลาท้าวขึ้น เมืองบน
 ทิ้งเมียไว้คนเคียว ²

4. เมื่อพระสุชนกลับมาทราบว่านางมโนห์ราหนีไปแล้ว ก็ติดตามไปจนถึงเมืองไกรลาส ได้แสดงความสามารถจนได้อยู่ร่วมกับนางอีกครั้งหนึ่ง ดังความว่า

นางโนรา เทอ
 พระศรีสุชนตามมา
 ทานไซ้ให้ชุกบ่อ
 เสกสาหายาค

นางโนรา
 ถึงเมืองไกรลาส
 ทานไซ้ให้หล่อปราสาท
 ทวางจะไค้ครองนวลน้อง ³

เป็นที่น่าสังเกตุว่า เพลงกล่อมเด็กที่มีเนื้อร้องเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ดังที่ยกมาข้างต้นทั้งหมดนี้ เป็นเพลงกล่อมเด็กของภาคใต้ทั้งสิ้น และก็ไม่ปรากฏว่าภาคอื่นได้นำเรื่องนี้ไปผูกเป็นบทร้องเพลงกล่อมเด็กเลย นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบจำนวนบทร้องพระสุชน-นางมโนห์รา กับบทร้องที่เป็นเรื่องอื่น คือเรื่องพระรถ-นางเมรี ตามหลักฐานที่จับบันทึกไว้ ปรากฏว่าบทร้องที่เป็นเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา มีจำนวนมากกว่า จึงอาจนับเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นประการหนึ่งว่า เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา เป็นที่นิยม โดยเฉพาะในถิ่นภาคใต้มากกว่าเรื่องอื่น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 207.

² มโนหรานิษาค, หน้า 350.

³ มโนหรานิษาค, หน้า 531.

2.2 พระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปของนิทานชาวบ้าน

เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา เป็นที่รู้จักกันอย่างซาบซึ้ง และนิยมกันแพร่หลาย เพราะมีเล่ากันในทุกภาคของประเทศไทย และโดยเหตุที่ลักษณะประการหนึ่งของนิทานชาวบ้าน ที่ว่ามักจะมีการเปลี่ยนแปลงด้วยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่นิทานนั้นตกเข้าไปถึงนี้เอง จึงปรากฏว่านิทานเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ตามหลักฐานที่จดบันทึก ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นนั้นมีรายละเอียดของเรื่องผิดเพี้ยนกันทุกส่วน จนถึงตัวอย่างต่อไปนี้

นิทานเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ส่วนวนที่ 1¹

เจ้าเมืองไกรลาสมีลูกสาว 7 คน วันหนึ่งลงมาเห็นสระที่ป่าทิมพานต์ จึงสร้างปึกทางให้ลูกสาวทั้งเจ็ดขึ้นมาเล่นน้ำที่สระทุกวัน วันหนึ่งนายพรานไปพบจึงมาทูลพระสุชน พระสุชนจึงสั่งให้ไปจับมา คืนนั้นเองแม่ของนางโนรา² ผันร้าย โจรทำนายว่าลูกสาวคนสุดท้ายจะพลัดพราก แม่จึงเก็บปึกทางของนางโนราไว้แต่นางโนราก็แอบไปเอามาได้ และพากันไปเล่นน้ำกับพี่ ๆ อีก โดยถอดปึกทางวางไว้ นายพรานซึ่งแอบคอยอยู่ก็ไขว่ขวานไปมัดได้ พี่ ๆ ไม่สามารถจะช่วยนางโนราได้ ก็บินหนีไป นายพรานจึงพานางไปถวายพระสุชน

¹ เก็บความจากคำเล่าของนางอายเหนียว นิคม อยู่บ้านเลขที่ 54/4 ถนนไชยา สงขลา ตีพิมพ์ใน "ภาคผนวก" มโนห์รา นิสิต ฉบับวัดมัชฌิมาวาส (สงขลา : วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา และวิทยาลัยครูสงขลา, 2513), หน้า 318-25.

² ผู้เล่าเรียกชื่อนางมโนห์ราว่า "โนรา" ทุกแห่ง ทั้งนี้คงเนื่องมาจากตัดเสียงหน้าให้สั้นลง ตามวิธีการออกเสียงของทางบักขีไต.

ต่อมาพระสุชนต้องไปรบเมืองจันทร์ เนื่องจากเจ้าเมืองไม่ส่งบรรณาการให้ พอไปถึงเจ้าเมืองกลับมอบลูกสาวให้ พระสุชนก็เลยอยู่ที่เมืองจันทร์นั่นเอง

วันหนึ่งแม่ของพระสุชนฝันเห็นไฟสามกองอยู่ในเมือง จึงให้โหรซึ่งมีลูกสาวเป็นชายาพระสุชนอยควมมาทำนาย โหรพยากรณ์ลูกสาวใดก็คนเดียวจึงแกลงทำนายว่าถ้าไม่เอานางโนรามาบูชาไฟแล้วไฟจะไหม้บ้านเมือง แม่พระสุชนเชื่อ จึงเตรียมการบูชาไฟ นางโนร่าออกอวยขอปีกหางมารายรำ และบอกให้เปิดหลังคาอวงวาระว่าถวายเทวดา พอได้โอกาสก็บินหนีกลับมาเมืองไกรลาสได้ ทำให้เจ้าเมืองไกรลาสโกรธฝ่ายพระสุชนเป็นอันมาก

พระสุชนเมื่อกลับมาไม่พบนางโนร่าก็ชวนนายพรานเดินทางติดตามจนกระทั่งไปถึงแม่น้ำจึงให้นายพรานกลับ แล้วมีแพลอยมา พระสุชนก็ลงไปพอนั่งลงก็มีบันไดหยดลงมา จึงไต่ขึ้นไปจนถึงคบไม้ ลุงนกเห็นกลัวว่าแมงกกลับมาจะกินเสีย จึงให้พระสุชนเข้าไปในรัง พระสุชนถามถึงแมงก ไต่ความว่าไปกินวัวกินควายที่เมืองไกรลาส ซึ่งกำลังทำพิธีสรวงหัวนางโนร่าอยู่ ลุงนกจึงให้พระสุชนแปลงตัวเป็นไรเกาะหัวแมงกไป พอรุ่งเช้าก็ถึงเมืองไกรลาส ขณะที่นั่งอยู่ที่ศาลาพระสุชนเห็นคนกำลังตักน้ำ จึงรำยมนต์ใหญ่กระอมน้ำไม่ขึ้นตองมาขอให้ช่วยยก พระสุชนจึงถอดแหวนที่นางโนร่าให้ไว้ ใส่ลงไปในกระอมน้ำ ขณะที่เห็นารคหัวนางโนร่ายกมือขึ้นเสยผมแหวนก็เลยเข้าไปในมือ นางก็รู้ว่าพระสุชนมาถึงเมืองไกรลาสแล้วและทูลให้เจ้าเมืองไกรลาสรู้ เจ้าเมืองไกรลาสจึงให้คนไปรับพระสุชนเข้ามา แล้วให้ลูกสาวทั้งเจ็ดคนเข้าไปในทองยี่นัวมาให้พระสุชนเลือกจับ เทวดาก็แปลงเป็นแมลงวันทองช่วยให้พระสุชนจับนัวนางโนร่าถูก แต่เจ้าเมืองไกรลาสก็ยังไม่ให้อภิเษก สั่งให้พระสุชนไปมีคตะกั่ววางป่า ช่างก็มาช่วยย่ำให้ เมื่อจุดไฟเผาแล้วก็สั่งให้พระสุชนเองมาหวาน แล้วให้เก็บไหมดมด นกก็มาช่วยเก็บให้ เมื่อญกเขามไ้ พระสุชนจึงเอาไม้ค้ำคอนกเขาให้คายออกมา จึงทำให้นกเขามีคอสายจน

กระทั่งทุกวันนี้¹ คอจากนั้นก็สั่งให้ไปหีบ เอน้ำมันแล้ว เเทงคลองแล้วให้คักเอน้ำมัน
ที่ลอยอยู่บนผิวน้ำมาให้หมด ปลาที่ช่วยอมมาให้ ปรากฏว่าปลาแกมซ่าอมเอาไวบ้าง พระ
สุชนจึงตบแกมปลาให้คายออกมา จึงทำให้ปลานั้นแกมซ่าตั้งแต่บัดนั้นมา²

เมื่อพระสุชนทำทุกอย่างไต่ตามที่ตั้งแล้วก็จะลากลับเมือง แต่เจ้าเมืองไกรลาส
ก็ไม่อนุญาต และสร้างปราสาทให้อยู่นอกเมือง เวลากลางคือเทวคาก็พานางโนรามาให้
พร้อมทั้งชลอปราสาทมาตั้งไว้ที่เมืองพระสุชนอีกควย รุ่งเช้าแม่พระสุชนเห็นปราสาทตั้ง
อยู่นานเมือง จึงใ้ให้นายพรานไปคุ นายพรานออกมาก็พบพระสุชน ก็กลับไปทูลว่าพระสุชน
กลับมาแล้ว ตั้งแต่นั้นมาพระสุชนกับนางโนราก็อาศัยอยู่ในปราสาทนั้นอย่างมีความสุข

004738

นิทานชาวบ้านเรื่องพระสุชน-นางโมรินทร์ฯ ส่วนแรกนี้ดูเลาเลาอย่างรวบรัด
คือกล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเป็นส่วนใหญ่ รายละเอียดต่าง ๆ ที่จะช่วย
ให้เข้าใจเหตุการณ์ให้แจ่มแจ้งก็ข้ามไปเสีย และในบางครั้งก็กล่าวถึงรายละเอียด
ขึ้นมาลอย ๆ โดยไม่มีข้อความ หรือเหตุผล ที่จะทำให้เข้าใจเรื่องราวใดตลอดแต่-
อย่างใด ทำให้ไม่เคยร เรื่องราวมากอนเกิดความสงสัยในรายละเอียดต่าง ๆ เช่น
อาจสงสัยว่า นายพรานไคบวงนาคมาจากไครอย่างไร ทำไมแมนจึงต้องไปกินวัวกิน
ควายถึงเมืองไกรลาส ทำไมนางโนราทองสระหัว และควยเหตุผลอะไรพระสุชนจึง
รายมนต์ไม่ให้คนตักน้ำกรระอมน้ำขึ้นไค ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากเรามี
เจตนาเพียงจะให้เข้าใจคร่าว ๆ เรื่องเฉพาะตอนที่ เป็นเรื่องสำคัญ อีกประการหนึ่งนิทาน-
เรื่องนี้คง เป็นเรื่องที่แพร่หลาย และรู้จักกันอย่างซิมซายแล้ว อาจทำให้ดูเลาเข้าใจว่า

ใคร ๆ ก็คงรู้เรื่องราวโดยตลอดแล้ว จึงเล่าเฉพาะเหตุการณ์ที่เป็นตัวเรื่องแท้ ๆ เท่านั้น

นิทานเรื่องพระสุชน-นางมโนहरา ส่วนวันที่ 2 ¹

ส่วนนี้ผู้เล่าเล่าละเอียดพิสดารกว่าส่วนแรก ทั้งมีเนื้อความที่แปลกและเพิ่มเติมอีกหลายแห่ง ผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องราวได้ตลอด และแจ่มแจ้งกว่าส่วนแรก เนื้อเรื่องมีดังนี้

ท้าวอาทิตย์ เจ้าเมืองอูกรปิฎจา มีโอรสชื่อพระศรีสุชน ² ปรารถนาจะให้โอรสมีชายา จึงให้คนไปสืบหาหญิงสาว แต่ไม่เป็นที่พอใจพระศรีสุชน จนกระทั่งไปพบลูกสาวของโหรชื่อนางกานม ³ สวยเป็นที่ต้องตาต้องใจพระศรีสุชนอย่างยิ่ง จึงกะการอภิเษก โดยสั่งให้ท้าวชุมพร เป็นหัวหน้าจัดการตกแต่งปราสาท แต่เนื่องจากท้าวชุมพรเป็นคนประณีต ทำงานช้าเหลือเวลาอีกสองวันยังทำงานไม่เสร็จจึงหลบหนีไป มาถึงสระอินคาตพบนางกนิร เล่นน้ำอยู่ ท้าวชุมพรจับนางกนิรได้ตัวหนึ่งและต่อมาปล่อยนางไป โดยแลกกับวิชาทำปึกและหางจากยวนางกนิรนั้น

¹ เก็บความจากคำเล่าของ นางพิณ เพ็ญจำรัส อยู่นานเลขที่ 9 ถนนบ้านคอนสงขลา ตีพิมพ์ใน "ภาคผนวก" มโนหรานิมาต หน้า 326-46.

² ผู้เล่าเรียกชื่อพระสุชนว่า "ศรีสุชน" ทุกแห่ง.

³ ส่วนแรกไม่ได้บอกกว่าชายาคคนแรกของพระสุชนชื่ออะไร เพียงแต่เล่าอย่างรวบรัดว่า "โหรอยากใหญ่สาวของตนไคก็" ทั้งยังไม่ได้เล่าในตอนแรกว่า มีการอภิเษก.

ทางเมืองไกรลาศ เจ้าเมืองเสียวชีวิต พี่เลี้ยงจึงเสียดายหาหนุมานมาครองเมือง พอดีท้าวชมพูบินมาถึงเมืองไกรลาศ วอกลับมาเกลี้ยจิ่งไครครองเมืองไกรลาศ และไครก็เชกกับมเหสีของเจ้าเมืองคนก่อนซึ่งมีลูกสาวแล้วหกคน อยต่อมาก็มีลูกสาวอีกคนหนึ่งชื่อ นาง โนรา¹ พอนางเจริญวัยขึ้นท้าวชมพูก็ทำปึกทำหาง โทบินไปเล่นน้ำที่สระอินคาต²

กล่าวถึงนายพรานเข้าป่าล่าสัตว์เพื่อจะไปถวายพระศรีสุริน พอดีไปเห็นนางโนราสวยงามมาก ก็เปลี่ยนใจคิดจะพานางไปถวายแทน³ จึงไปขอมวงนาคจากพระยานาค ซึ่งเป็นเพื่อนเพื่อจะมาจับนางโนรา⁴

คืนนั้นเองแม่ของนางโนราก็ฝัน โทรทำนายว่านางโนราจะจากบ้านเมืองไปอยู่กับมนุษย์ และไครกับสามีของคนอื่น นางโนราไครยก็โกรธไม่เชื่อ และไล่โทรออกไป แม่นางโนราเกรงว่าเหตุการณ์จะเป็นเช่นนั้นจึงเก็บปึกหางนางไว้ แต่นางโนราก็แอบเอาไปไคร และไปอาบน้ำกับพี่ ๆ ที่สระเหมือนอย่างเคย นายพรานซึ่งแอบอยู่ที่ปลายนาคไปรักนางโนราไว้ พี่สาวทั้งหกกลัวนาคไม่อาจช่วยได้ ต่างใส่ปึกใส่หางแล้วบินหนีไปเมือง

¹ ผู้เล่าเรียกชื่อนางมโนห์ราว่า "โนรา" ทุกแห่ง เช่นเดียวกับสำนวนแรก.

² เรื่องราวตั้งแต่คุณจนถึงตอนนี้ สำนวนแรกไม่ได้กล่าวถึง เรื่องของท้าวชมพู เจ้าเมืองไกรลาศ ที่เสวว่าเป็นมนุษย์ และเคยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับท้าวอาทิตย์ พ่อของพระสุรินนั้น จะเป็นเรื่องแทรกเข้ามาเพื่อให้แปลกและสนุกสนานยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังแปลกในข้อที่ว่า พี่สาวทั้งหกคนของนางมโนห์รามิใช่เกิดแต่พ่อแม่เดียวกัน เหมือนกับสำนวนแรก.

³ สำนวนแรกว่า นายพรานมาพบแล้วกลับไปทูลพระสุริน พระสุรินจึงใช้ให้ไปจับ ส่วนสำนวนนี้ว่าเป็นความคิดของนายพรานเอง.

⁴ ตามเรื่องที่เล่า การขอมวงนาคของนายพรานนั้นเป็นลักษณะการข่มขู่ขั้นแรก พระยานาคไม่ให้ นายพรานจึงจะเอาตะกั่วเคียวรคหัว พระยานาคกลัวจึงไครยอมให้มาความที่เลามีว่า "...ขออนาคมาจับนางโนรา ยานาคไม่ให้ พรานว่า ถ้าไม่ให้เอาแก้วเคียวรคหัว ยานาคจึงให้นาคมา"

ไกรลาส¹ เล่าเหตุการณ์ให้แม่ฟัง ทำให้นางเศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก

ฝ่ายนายพรานนางโนราจะไปถวายพระศรีสุนทร แต่ให้พักอยู่นอกเมืองส่วนตนเองเตรียมตัวจะไปเฝ้าพระศรีสุนทรก่อน พอจะออกจากบ้านบันไดหัก เห็นเป็นลางร้ายจึงคิดจะไม่เข้าเฝ้า แต่ด้วยความเป็นห่วงนางโนราจึงเปลี่ยนใจไปเฝ้า พอพระศรีสุนทรเห็นหน้าก็โกรธที่นายพรานไม่ลาเนื้อส่งมาถวายเลย จึงสั่งให้ขังไว้ นายพรานก็เฝ้าบนเป็นห่วงนางโนรา พระศรีสุนทรไต่ถามก็สงสัยให้เอาตัวมาถาม นายพรานก็ไม่ยอมบอก ถึงกับตอมอมเหลว นายพรานจึงยอมบอกแต่เพียงว่าไค้ของคี่มา จะบอกขณะนี้ไม่ไค้เพราะนางกาหนมอยู่ด้วย หลังจากที่พระศรีสุนทรให้นางกาหนมออกไปแล้ว จึงทูลว่าไค้นางโนรา มา พร้อมกับพรรณานางงามของนาง ทำให้พระศรีสุนทรคลั่งไคล้คิดอยากจะได้นางเป็นชายา จึงบอกแก่นางกาหนม นางกาหนมก็หักทรวง พระศรีสุนทรจึงหาอุบายแกล้งใช้ให้นางกาหนมปรุงอาหาร เฝื่อนางปรุงอาหารไม่สุก พระศรีสุนทรเห็นตัวหนอนอยู่ในอาหาร จึงไล่นางให้ไปอยู่นอกเมืองกับพ่อซึ่งเป็นโหร แลวนายพรานก็พานางมาถวาย²

ชาวการอภิเชษฐไปถึงเมืองจันทร์ เมืองขึ้นของอุครปิฎจา เจ้าเมืองให้คนถือหนังสือมาเพื่อแจ้งว่าไม่อาจมาในวันอภิเชศไค้ และจะมาในวันหลัง คนถือหนังสือมาพบโหร โหรบอกว่าคนเป็นพ่อคาพระสุนทร จะนำหนังสือไปให้พระศรีสุนทรเอง แล้วเปลี่ยนข้อความใหม่ว่า เจ้าเมืองจันทร์จะมารบ ท้าวอาทิตย์จึงส่งพระศรีสุนทรไปรบ พระศรีสุนทรยกทัพไปยังไม่ถึงเมือง เจ้าเมืองรูซาวก็ตกใจรีบออกมาเชิญพระศรีสุนทรเข้าเมืองและชี้แจง

¹ ก่อนที่นางโนราจะลงอาบน้ำ มีความแปลกเพิ่มจากสำนวนแรกอยู่ว่านางไม่ยอมลงอาบน้ำเพราะไค้ยีนเสียงมนษย์.

² ความตอนนี้จะเอียงพิศดารมาก ไม่ปรากฏในสำนวนแรก.

ความเป็นจริงให้ทราบ แล้วถวายลูกสาวชื่อศรีคอกไม้ให้ เป็นชายาอีกควย แล้วพระศรี-
 สุธนก็ยกทัพกลับ ¹

คืนนั้นแม่พระศรีสุธนฝันว่า พระศรีสุธนแพทัพถูกจับตัวคักหัวแล้วดึงไส้ออกมาพัน
 รอบเมือง ² นางโนราห์ทำนายว่า พระศรีสุธนกลับมาแล้วโคชชานาและช่างเผือกมาควย
 แต่ยังพักอยู่นอกเมือง ³ แม่พระศรีสุธนไม่เชื่อกลับไปถามโหร โหรโคโอกาสที่จะกำจัด
 นางโนราห์ จึงแกล้งทลว่านางโนราห์เป็นผู้ส่ง สมควรที่จะจับตัวฆ่าไฟ ถ้าไม่เช่นนั้นพระ
 ศรีสุธนจะไม่โคกลับมาเมือง พ่อแม่พระศรีสุธนหลงเชื่อให้เอาตัวนางโนรามายฆ่าไฟ
 แม่นางจะชี้แจงอย่างไรก็ไม่ฟัง นางโนราก็เฝ้าแตรองให้ พลอยให้หนักทั้งห้ารอยกรงไม่
 ยอมกินข้าวกินน้ำเพราะสงสารนาง

ในวันทำพิธี นางโนราห์ออกอุบายขอปีกหาง บอกว่าจะรำถวายเทวดา โดยให้
 เปิดหลังคาไว้ พอโคโอกาสก็บินหนีออกไป ⁴ ขณะนั้นนายพรานซึ่งแอบอยู่เพื่อจะฆ่าโหร
 เมื่อเห็นนางโนราห์บินหนีไปโคก็รีบออกไปหาพระศรีสุธน ส่วนนางโนราห์บินผ่านมาทางที่
 พระศรีสุธนพักอยู่ ลาพระศรีสุธน และโคห้ามไม้โทตามไป จนกระทั่งถึงอาศรมพระฤาษี

¹ ส่วนแรกว่าพระสุธนไปรบเมืองจันทร์ เพราะพระยาจันทร์แข็ง เมืองไม่ยอมส่ง
 บรรณาการ และหลังจากโคชชานาแล้ว ความในส่วนแรกว่าพระสุธนพักอยู่ที่เมือง
 จันทรระยะหนึ่ง มีโคกลับทันที.

² ส่วนแรกว่า ฝันเห็นไฟสามกอง.

³ ส่วนแรกไม่โคกล่าวถึงที่นางมโนราห์ทำนายฝัน รวมทั้งไม่โคกล่าวถึงโคช่าง
 เผือกเพราะบุญของนางมโนราห์อีกควย.

⁴ ความตอนนี้เหมือนส่วนแรก ทั้งยังเพิ่มรายละเอียดคือว่าช่างเผือกที่พระสุธน
 คลองไค้นั้น เมื่อนางบินหนีไป ช่างก็แตกปลอกหนีไปควย.

นางก็ฝากแหวนไว้ให้ แล้วก็นับถือไปจนถึงวังนกกอินทร์ ก็สั่งลูกนกไว้ว่าถ้าพระศรีสุชนตามมาถึงให้ช่วยป้องกันมิให้แมงกจับกินเป็นอาหาร แล้วนับถือไปจนถึงเมืองไกรลาส¹

พระศรีสุชนศรัทธาใจส่งนางศรีคอกไม้กลับเมืองจันทร์² แล้วกลับเข้าเมืองชวณนายพรานออกติดตามนางโนรา จนกระทั่งถึงอาศรมฤาษี ฤาษีก็ห้ามไม่ให้พระศรีสุชนติดตามไป เพราะทางที่จะไปนั้นเต็มไปด้วยอันตรายต่าง ๆ แต่เมื่อพระศรีสุชนยืนยันจะไปให้ได้ พระฤาษีจึงมอบแหวนของนางโนราให้ พระศรีสุชนกับนายพรานเดินทางต่อไปจนถึงทะเลไฟ พระศรีสุชนจึงให้นายพรานกลับ เมื่อกลับมาถึงเมืองอครปิฎจา ท้าวอาทิตย์ไกรธหาวาพาพระศรีสุชนไปหิงโวกคนเคียว จึงจับนายพรานขังไว้³

ส่วนพระศรีสุชนเมื่อนายพรานกลับไปแล้วก็หยิบแหวนขึ้นอธิษฐานว่าถ้าเป็นเนื่อคของนางโนราก็ขอให้เดินทางข้ามไปได้ แล้วตัดไม้ทำแพข้ามไป⁴ พอพ้นทะเลไฟก็ถึงภูเขาระทกกัน ก็สามารถข้ามไปได้⁵ เดินทางไปจนถึงต้นไม้แก้วสีมพลีซึ่งมีบันไดไต่ไปจนถึงเมืองไกรลาสก็พบลูกนกกอินทร์ พระศรีสุชนถามลูกนกดไคความว่าพอนกแมงกบินไปกินจัวกินควายที่เมืองไกรลาสที่เขาฆ่าในพิธีอาบน้่านางโนรา เพื่อล้างกลิ่นสาปมนุษย์ แล้วลูกนกดก็แนะนำให้พระศรีสุชนแปลงตัวเป็นตัวไร เกาะหัวแมงกบินไปเมืองไกรลาสในวันรุ่งขึ้น

¹ ส่วนวนแรกเล่าอย่างรวบรัดว่า เมื่อนางมโนห์ราบินหนีจากอครปิฎจา ก็ตรงไปถึงเมืองไกรลาสเลยที่เคียว มีโคกลาวถึงเหตุการณ์ที่ลาพระสุชน ฝากแหวนไว้กับฤาษี และสั่งความไว้กับลูกนก.

² ส่วนวนแรกไม่ได้กล่าวถึงนางศรีคอกไม้เลยตั้งแต่กลับจากเมืองจันทร์จนกระทั่งจบ.

³ ส่วนวนแรกเล่าแต่เพียงว่า ไปถึงแม่น้ำก็ให้นายพรานกลับ และไม่ได้กล่าวถึงอีกว่านายพรานถูกจับขังหรือไม่.

⁴ ส่วนวนแรกเล่าว่าแพลอยน้ำมา.

⁵ ส่วนวนแรกไม่ได้กล่าวถึงภูเขาระทกกัน ซ้ำยังเล่ารวบรัดว่าพอพระสุชนนั่งลงบนแพก็มีบันไดหอยลงมา จึงไต่ขึ้นไปจนถึงคมไม้และโคพบลูกนก.

พอถึงเมืองไกรลาส พระศรีสุชนก็กลายร่างเป็นคนทำเสียงให้คนตกใจบินหนีไป แล้วไปนั่งพักที่ศาลา วันนั้นเป็นวันทำพิธีใหญ่ ๆ พระศรีสุชนเห็นสาว ๆ มาตักน้ำ ปรากฏว่าคนหนึ่งยกกระโถมน้ำไม่ขึ้น เพื่อนมาช่วยยกก็ยกไม่ขึ้น จึงขอร้องให้พระศรีสุชนช่วย¹ พอพระศรีสุชนรู้ว่า จะเอาน้ำเหล่านี้ไปอาบนางโนรา จึงเอาแหวนแอบใส่ลงในกระโถมนั้น ขณะที่ยกน้ำนางโนรายกมีอชันเสยผม แหวนก็เข้าไปสวมนิ้ว นางก็รู้ว่าพระศรีสุชนตามมา ถึงเมืองนางจึงร้องให้ ท้าวชุมพร ไต่ถามไต่ความจริงก็ให้ไปรับพระศรีสุชนเข้ามาในเมือง แต่ยังไม่ให้พบนางโนรา คุยยังแค้นเคืองท้าวอาทิตย์อยู่ ท้าวชุมพรสั่งให้พระศรีสุชนไป ถางป่า โดยประกาศห้ามไม่ให้ชาวเมืองใหม่ศพร้าและไฟแก่พระศรีสุชน² แต่เหวคาก็ เนรมิตช่างมาช่วยตัดไม้จนหมด และเนรมิตหินเหล็กไฟมาเผาให้ทวายเป็น³ เมื่อถางป่า เสร็จเรียบร้อยแล้วท้าวชุมพรก็เอางามาให้หวาน แล้วก็ให้เก็บคืนทั้งหมด ก็ปรากฏว่าคน มาช่วยเก็บให้ เผอิญนกเขาอมไว้ม่าง พระศรีสุชนจึงจับมาสักคอกให้คายออกมา ทำให้เห็นก เขาคอดลายจนทุกวันนี้ จากนั้นก็ให้เอางาไปเคี้ยวเอาน้ำมันแล้วไปเคลงคดอง และสั่งให้ ตักเอาน้ำมันที่ลอยอยู่บนผิวหน้าคืนมาให้หมด ปลา ก็ช่วยอมมาคายให้ มีปลาแกมช้ำอมไว้ม่าง ส่วน พระศรีสุชนจึงตบแกมปลาให้คายออกมา ทำให้ปลา มีแกมช้ำมาจนทุกวันนี้⁴

แมกระนั้นก็ตาม ท้าวชุมพรก็ยังไม่ให้พระศรีสุชนได้พบชายากลับให้ลูกสาวทั้งเจ็ด คนยื่นเฉพาะนิ้วให้พระศรีสุชนเลือกจับใหญ่⁵ เหวคาก็เนรมิตเป็นแมลงวันมาเกาะที่นิ้ว

1 ส่วนแรกกล่าวว่ พระสุชนร่ายมนต์ให้ยกกระโถมไม่ขึ้น.

2 ส่วนแรกกล่าวว่ ไฟมีศทะกัถางป่า.

3 ส่วนแรกไม่ให้บอกว่ เหวคาแปลงเป็นช่าง.

4 ความตรงนี้ตรงกับส่วนแรก ทั้ง เรื่องนกและปลา.

5 เหตุการณ์ก่อนนี้คล้ายกันกับส่วนแรก ในส่วนแรกพอนางมโนธราให้พระสุชนเลือกจับนิ้วก่อน แล้วจึงให้ไปถางป่า.

นางโนรา จากนั้นก็ยังมีให้พระศรีสุชนเลือกห้องที่นางโนราอยู่อีก เหวาก็แปลงเป็นแมว
เดินนำเขาห้องใดลูกทอง 1 ท้าวชุมพร เห็นว่าพระศรีสุชนมีบุญ จึงจัดการอภิเษกให้ 2

ต่อมาพระศรีสุชนอยากกลับบ้าน เหวาก็ช่วยชลอปราสาทมาที่เมืองนครปิฎจา
ให้ปลดอยนายพรานที่ถูกขังมานานจนผมยาวร่อนนั่งไค้ 3 ส่วนนางโนราก็บอกให้พระศรี-
สุชนไปรับนางกาหนมและนางศรีคอกไม้มาอยู่ด้วยกัน 4 และอยู่เป็นสุขสืบมาทุกคน

นิทานเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา สองสำนวนแรกนี้ น่าจะมีที่มาจากที่เดียวกัน
ทั้งนี้เห็นได้จากเค้าโครงและการดำเนินเรื่อง เหมือนกัน จะผิดเพี้ยนกันบ้างก็เฉพาะราย
ละเอียดและลำดับ เหตุการณ์บางตอนเท่านั้น

นิทานเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา สำนวนที่ 3 5

ผู้เล่าจับความตั้งแก่พระสุชนไปทัพ ฝากนางมโนห์ราไว้กับแม่ พร้อมทั้งกำชับไม่
ให้เปิดทองไว้เกรงว่านางจะหนี แคนางก็ออกอุบายร้ายรำไ้แม่ดู พอแม่บอกว่ารำสวย
นางก็บอกให้เปิดหลังคาอ้างว่ารำลมหัดเข้ามาเย็นสบาย จะไ้รำนาน ๆ แล้วถือโอกาส

1 สำนวนแรกไม่มีเหตุการณ์ตอนนี้.

2 สำนวนแรกพอนางมโนห์ราไม่ไ้จัดอภิเษกเพียงแต่สร้างปราสาทให้ตกกลางคืน
เหวาก็พานางมโนห์ราไปให้ พร้อมทั้งชลอปราสาทไปเมืองพระสุชนในคืนนั้นเอง.

3 สำนวนแรกกล่าวว่า แม่พระสุชนให้นายพรานไปคว้าปราสาทที่อยู่นอกเมือง
จึงรู้ว่าพระสุชนกลับมาแล้ว ไม่ไ้บอกกว่าถูกคุมขังแต่อย่างไ้.

4 สำนวนแรกไม่ไ้กล่าวถึงนางกาหนมกับนางศรีคอกไม้ว่ากลับมาอยู่ด้วยกันอีกเลย

5 เก็บความจากนิทานเรื่องพระสุชน เล่าโดยนายผล หอมดี คีพิมพ์ใน กิ่งแก้ว
อัครดาร, "ภาคผนวก" วรรณกรรมจากยานุโน, เอกสารการนิเทศการศึกษาศึกษา ฉบับที่
113/2513 (พระนคร : หน่วยงานนิเทศการ กรมการฝึกหัดครู, 2513), หน้า 2๑-2.

บินหนีไป และเกาะพักที่ต้นไม้ริมสระน้ำ ฝ่ายพระสุชนกลับมาไม่พบนางก็ติดตามจนกระทั่งถึงสระน้ำนั้นก็เข้าไปคืบหน้า บัง เฝ้ายแหวนที่พระสุชนไถนางไว้หลุดจากนิ้วของนางตกลงมา พระสุชนเห็นก็จำได้ พอเงยขึ้นก็พบนางมโนห์ราอยู่บนต้นไม้ นั่นเอง

นิทานส่วนวันที่ 3 นี้ มีเค้าโครงและการดำเนินเรื่องง่าย ๆ แปลกกว่าสองส่วนแรกมาก เช่นการหนีของนางมโนห์รา นั้น จะอยู่ในความคิดของนางแต่เดิมแล้ว มีไฉ่ เนื่องจากเหตุการณ์อย่างสองส่วนแรก และการติดตามนางของพระสุชนก็ง่าย และรวบรัดไม่ประณีต ขาดศิลปะในการดำเนินเรื่อง ลักษณะและพฤติกรรมของตัวเอกไม่ชวนให้ซาบซึ้งใจ เพียงแต่รักษาเค้าโครงของเรื่องไว้เท่านั้น แต่เป็นที่น่าเสียดายที่นอกจากนิทานส่วนนี้แล้ว ไม่มีส่วนอื่น หรือเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ในรูปแบบอื่นปรากฏในท้องถิ่นเดียวกันนี้ ในอันที่จะนำมาเป็นหลักฐานยืนยันได้อีก ฉะนั้นจึงไม่อาจกล่าวได้ว่านิทานเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ส่วนวันที่ 3 นี้ เกี่ยวข้องกับสองส่วนแรกในลักษณะอย่างไร อาจจะเป็นไปได้ทั้งในแง่ที่ว่า ส่วนวันที่ 3 เป็นคนเก่าของสองส่วนแรก หรือทั้งสามส่วน มีที่มาที่เดียวกัน เมื่อแพร่หลายเข้ามาในท้องถิ่นนี้ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงควยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม อันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของนิทานชาวบ้าน

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตุว่าก่อนที่ผู้เล่าจะเล่าเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ส่วนวันที่ 3 นี้ ผู้เล่าได้เล่าเรื่องพระรถเมรีก่อน และจบควยขอความที่ว่า

นางเมรีรักตัวก็วิ่งตาม เหาะตาม ร้องไห้ตาม ร้องไห้ตาม แล้วที่นั่นก็จู่ทัน จู่ทันก็เอาหูกยาไปรยลงมาเป็นทะเล ขวางหน้า ก็ไปไม่ทัน แล้วที่นั่นก็เลยร้องไห้ เลยสาปว่า ซาคินีหญิงวิ่งตามชาย ซาคินาให้ชายวิ่งตามหญิง ¹

¹ ฉล หอมคี, "เรื่องพระสุชน," วรรณกรรมจากบ้านโน, รวบรวมโดย กิ่งแก้ว อัคราดกร ฉบับที่ 113/2513

เมื่อเริ่มคนเล่าเรื่อง พระสุชน-นางมโนห์รา ก็อ้างถึงพระรตเมรีในลักษณะที่
เกี่ยวข้องกับว่า

แล้ว ๆ มา พระรตก็มาตายเป็นพระสุชน แล้วเมรีก็
ตายเป็นโนรา (มโนห์รา) เกิดเป็นนางโมรา...¹

การที่ผู้เล่าเรื่องคิดคล้ายเนื่องกันไปเช่นนี้ ก็ตรงกับเรื่องที่เขาเชื่อกันในหมคน
ไทยทั่วไปว่า พระรตนางเมรีกลับชาติมาเกิดเป็นพระสุชนนางมโนห์รา นอกจากนี้ยังมีคำ
กลอนที่ว่า เป็นคำพูดของนางเมรี (นางกังรี) ซึ่งกล่าวต่อนก่อนจะสิ้นใจ และเชื่อว่า
เป็นเหตุให้พระสุชนต้องได้รับความทุกข์ยากลำบากในการติดตามนางมโนห์รา เป็นที่รู้จัก
และจำกันได้ติดปากอีกด้วย คำกลอนนั้นมีว่า

"ชาตินี้สนองตามพระมา ชาติหน้าพระตามเมียไป"²

¹ เรื่องเดียวกัน.

² นิทานกลอนเรื่องพระรตนางเมรี ฉบับพิมพ์ที่โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ พ.ศ. 2432
แต่งเป็นทำนองบทร่ำสุก เรียกว่า "พระรต" มีข้อความกล่าวถึงนางเมรี ที่กล่าวคำ
อธิษฐานก่อนจะสิ้นใจเพื่อนไป ความตอนนั้นมีว่า

เมื่อนั้น	เยววยอดกัลยาumarศรี
ไคพิ้งก์สาคาพาที	เห็นภมีแนใจไมมา
นางยั้งวันทูกำสรคแสน	ให้เคื่องแค้นความรักนักหนา
จะอยู่โยให้อายชาวพารา	สมรณาสินรับอัประมาณ
คิดพลางแลนางโฉมยง	จำนงจงจิตรพิศดาน
ชาตินี้ชาตามพระภยาล	มาถึงวายปรานในไพร
ชาขอจงใจหมายมาศ	เกิดในชาติภพใหญ่
ขอไทรราชาตามชาไป	ให้ไคยากแค้นแสนทวี
พอสิ้นคำคิดพิศดาน	อัคอันวิญญานโฉมศรี
ชาคลมประสาสะวาทันที	ก็มอคมวยชีวีวายปราน ๆ

อนึ่ง มีบางแห่งเล่าแปลกออกไปอีกว่าก่อนที่นางเมรีจะสิ้นใจ ได้กล่าวคำเป็น
เชิงอาฆาตว่า

"...จะตายเป็นปลิงหากไม่ยอมออก จะตามกินเลือดพระรตให้หน้าใจ"

เมื่อนางตายแล้วก็เกิดเป็นหากคอยดูดเลือดคนมนุษย์เข้าใจว่า เป็นพระรตแสน
แทนที่จะเกิดเป็นนางมโนห์ราอย่างส่วนอื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้ เขาชาวนิทานชาวยาน
ประเภทอธิบายว่า ทำไมหากจึงดูดเลือดคนมนุษย์.

อนึ่ง หากจะเปรียบเทียบข้อความที่บันทึกจากคำบอกเล่า ทั้งสองส่วนแรกกับเนื้อเรื่องเพลงกล่อมเด็กเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา แล้วจะเห็นว่านอกจากเค้าโครงเรื่องจะเหมือนกันแล้ว รายละเอียดต่าง ๆ ที่มีในนิทาน ก็มีในบทเพลงกล่อมเด็ก แม้จะเป็นข้อปลีกย่อยที่สุดของเรื่องก็ตาม ปรากฏว่ามีเนื้อความเหมือนกันเกือบทั้งหมด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. เมื่อนางมโนห์ราถูกนายพรานจับได้ พี่สาวทั้งหกบินหนีไปบอกชาวแก้ม ทำให้แม่เศร้าโศกเสียใจ และคร่ำครวญรำพัน ข้อความในนิทานมีว่า

"เกิดใหม่พี่ ๆ เกิดข้างเกิดมา เกิดนางโนรา เกิดภรรยา
เงินภรรยาทอง บุคขึ้นลอยล่อง เจ็ดมมปราสาท แม่ตั้งใจ
ปอง ให้เราอยครองเมืองไกรลาศ แม่สายสวาท คลาด
แม่ไปเมืองไกล" ¹

ข้อความในบทเพลงกล่อมเด็ก มีว่า

"นางโนราเหอแรกเจ้าเกิดมา	ผกกเขาเงินภรรยาทอง
บุคขึ้นลอยล่อง	ในกลางปราสาท
แม่คึกใจปอง	ว่าจะไคครองเมืองไกรลาศ
เสมมปราสาท	คลาดแม่ไปเมือง...ไกล" ²

2. ตอนที่พระสุชนไปรบ เมืองจันทร์และเจ้าเมืองยกลูกสาวชื่อนางศรีคอกไม้ให้พระสุชน ทางเมืองพระสุชนก็จะทำพิธีบูชาไฟนางมโนห์รา ความในนิทานกล่าวถึงนกเขาทั้ง 500 กรง ไม่ยอมกินซากินน้ำเพราะสงสารนางมโนห์รา เพลงกล่อมเด็กบทหนึ่ง

¹ มโนหรานิพนธ์ ฉบับวิกรมขนิมิตวราส (สงขลา : วิทยาลัยวิชาการศึกษาศงขลา และวิทยาลัยครสงขลา, 2513), หน้า 332.

² วิทยาลัยวิชาการศึกษาศงขลา แผนกวิชาภาษาไทย (รวบรวม), คึกขาวบ้าน อำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด (สงขลา : โรงพิมพ์เมืองสงขลา, 2513), หน้า 206.

นอกจากจะกล่าวถึง เหตุการณ์ในตอนนั้นทั้งหมดแล้ว ยังกล่าวถึงนกเขาออกช่าวคนนำจมนม
อีกด้วย ข้อความในเพลงกล่อมเด็กบทนั้น มีดังนี้

" ฟาลันเหอ	ลันมาคึกคึก
พระศรีสวณไปรบศึก	รำลึกถึงนวลพระยาจันทร์
พระยาจันทร์ยกกลสาวมาถวาย	ชื่อศรีคอกไม้เจ้าเอววัน
บิครมารุกาอยู่ข้างหลัง	พานางโนราไปซาไฟ
นกเขารอยกรง	ออกช่าวคนนำจมนมไผ
ยกนางโนราไปซาไฟ	สกุใจเมื่อภายหลัง" ¹

3. เมื่อนางมโนห์ราถือโอกาสหนีขณะร้ายรำ แล้วไปลาพระสวณ ความตอนใน
เพลงกล่อมเด็กมีหลายบท เข้าใจว่าผู้ร้องคงคิดใจเรื่องราวตอนนั้นมาก ข้อความบทหนึ่ง
มีว่า

"นางโนราเหอ	ดูยาบินหนีแม่ฉั่วไป
ไปพักคนไพร	สั่งความพระศรีสวณ
น่องอยู่ไม่ไกล	ขอลาพี่ชายไปเมืองบน
สั่งความพระศรีสวณ	หึงเมียไวกนเคี้ยว" ²

ส่วนข้อความที่นึกเพี้ยนกันเท่าที่มีในเนื้อร้องเพลงกล่อมเด็ก กับเนื้อเรื่องนิทาน
ก็คือ เมื่อพระสวณติดตามนางมโนห์ราไปจนถึงเมืองไกรลาสตามความในนิทานเจ้าเมือง
ไกรลาสให้พระสวณให้ทางป่า หวานงา ฯลฯ ส่วนเนื้อร้องในบทเพลงกล่อมเด็ก เจ้า-
เมืองให้พระสวณชุกขบและสร้างปราสาท

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 223.

² มโนหรานิบาต, หน้า 351.

"นางโนราเหอ
พระศรีสุรินทรา
ทานไชโยชกบอ
เสดสาหายาก

นางโนรา
ถึงเมืองไกรลาส
ทานไชโยชกบอปราสาท
หวางจะโคครองนวลนอง" ¹

การที่ความในนิทาน กับ เพลงกล่อมเด็ก เหมือนกันกระทั่ง เนื้อเรื่องที่เป็นข้อปล้ำ
ย่อยก็ตรงกัน เช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าบทเพลงกล่อมเด็ก และนิทานเรื่องพระสุริน-นาง
มโนห์รา โดยเฉพาะนิทานส่วนวันที่ 2 น่าจะเกี่ยวของในแง่ที่ว่า มีเนื้อความสืบเนื่องกัน
กล่าวคือ เพลงกล่อมเด็กเป็นต้นเค้าของนิทาน หรือนิทานเป็นต้นเค้าของ เพลงกล่อมเด็ก
ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงเท่าที่มีปรากฏอยู่ เพลงกล่อมเด็กส่วน
หนึ่งนั้นเนื้อเรื่องมักถูกขียนจากนิทานชาวยุวน คั้งที่ ม่านเทพนมกล่าวไว้ในบทความเรื่อง
สามัคคีธรรมว่า "เพลงกล่อมเด็ก น่าจะมีวิวัฒนาการมาจากการ เล่านิทานหรือนิยายให้
เด็กฟังในเวลาจะนอนนั่นเอง..." ²

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานยืนยันให้เห็นแน่ชัดอีกว่า เนื้อเรื่องบทเพลงกล่อมเด็กนั้น
ถูกขียนจากนิทาน จะเห็นได้จากบทเห่กล่อมลูกหลวงซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏ
ว่าส่วนหนึ่งเก็บความจากนิทานหรือวรรณคดีที่มีแต่งแล้ว เช่น บทเห่เรื่องอิเหนา บทเห่
เรื่องจักรับบัว บทเห่เรื่องโคบุตร บทเห่เรื่องกากี และบทเห่เรื่องพระอภัยมณีเป็นต้น

คั้งนี้จึงกล่าวได้ว่า เรื่องพระสุริน-นางมโนห์รานั้น เป็นที่รู้จักกันและแพร่หลาย
ในรปของนิทานชาวยุวนมาก่อน ต่อมาจึงมีผู้นำเรื่องราวตอนใดตอนหนึ่งไปถูกเป็นเพลง
กล่อมเด็กขึ้นอีกค่อหนึ่ง

¹ เรื่องเดียวกัน.

² ม่านเทพนม [นามแฝง], "เพลงกล่อมเด็ก," ข้อฟ้า, 5 (กันยายน 2513)
หน้า 47. อาจถึงใน ประคอง อดสม และ เลื่อมพร กิจวิวัฒนกุล, "คติชาวยุวนในบท
กล่อมเด็ก," กรอภาษาและวรรณกรรม, (กรุงเทพฯ : ชุมมนุวิชาการ คณะอักษร-
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 134.

2.3 เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปของการแสดง

นอกจากจะมีผู้นำเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา มาเล่าสู่กันฟังอย่างนิทานชาวบ้าน และคัดลอกนิโคตอนหนึ่งมาถูกเป็นเพลงกล่อมเด็กแล้ว ยังปรากฏว่ามีผู้นำเรื่องนี้มาแสดง เพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลินและเพื่อการอื่นอีก มีหลักฐานยืนยันความจริงข้อนี้คือเรามีบทละครเรื่องมโนห์ราที่แต่งเมื่อครั้งกรุงเก่า แสดงว่ามีการเล่นละครเรื่องนี้แล้ว นอกจากนี้ยังมีการแสดงชนิดหนึ่งที่นิยมในภาคใต้ของไทยเรียกว่า "โนรา" นั้น มีผู้สันนิษฐานว่ากร่อนมาจากคำว่า "มโนห์รา" ซึ่งเป็นชื่อของนางเอกในเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา หากเป็นไปตามข้อสันนิษฐานนี้แล้ว การเล่นโนราของภาคใต้ ก็กับเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกันไม่มากนักเลย ฉะนั้น จึงอาจกล่าวถึงเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปของการแสดงได้ 2 ประการ คือ

2.3.1 เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปของการแสดงละคร

2.3.2 เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปของการแสดงโนรา

2.3.1 เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปของการแสดงละคร

ประเภทของละครที่แสดงเรื่องพระสุชน-นางมโนห์รานั้นได้แก่ละครชาตรี¹ อันเป็นละครรำแบบดั้งเดิมที่สุดของไทย และนิยมแสดงกันในภาคใต้ของประเทศไทยมาแต่ก่อน โดยเหตุที่นิยมดูเรื่องพระสุชน-นางมโนห์ราก็แพร่หลาย จึงมักเรียกควบกันว่าโนห์ราชาตรี²

¹ คลังละครชาตรี ในภาคผนวก หน้า 284-9.

² ชนิต อยู่โพธิ์, "กำเนิดนาฏศิลป์ไทย," รวมปรากฏการณ์ของฝ่ายวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2517), หน้า 63-4.

2.3.1 บทละคร เรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา

บทละคร เรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา ที่เก่าที่สุดที่เหลือตกมาถึงปัจจุบันได้แก่บทละครครั้งกรุงเก่า เรื่องนางมโนห์รา ซึ่งหอพระสมุดวชิรญาณได้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2462

เนื้อความเท่าที่ปรากฏในคำบท เริ่มตั้งแต่ไทร เมืองกสินรทำนายฝันว่า นางมโนห์ราเคราะห์ร้ายจะพลัดพรากจากเมือง นางกสินรผู้มารดาจึงห้ามมิให้นางมโนห์ราไปเล่นน้ำ แต่นางกับพี่สาวทั้งหกไม่เชื่อฟังแอบหนีไปเล่นน้ำตามปกติ พรานบุญซึ่งแอบซุ่มอยู่ก็ปล่อยบ่วงนาคมาตักไปคล้องนางมโนห์ราไว้โดยพี่สาวทั้งหกกลัวฤทธิ์ของนาคไม่อาจช่วยได้ ต่างไล่ปีกไล่หางแล้วรีบหนีไป ฝ่ายนายพรานเก็บปีกเก็บหางของนางมโนห์ราไว้แล้วจึงปล่อยนาคมาศออก และสั่งให้นางเดินตามไปในป่าหิมพานต์ ส่วนนางกสินรผู้พี่ซึ่งหกกกลับไปถึงเมืองก็เล่าเหตุร้ายให้มารดาฟัง ทำให้นางกสินรผู้มารดาเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมากที่ธิดาคณิโปรคถูกมนุษย์จับไปได้ ท้าวทรมพรราชาแห่งเมืองกสินรปลอมว่าถึงคราวที่นางมโนห์ราจะต้องพลัดพรากจากไปเองตามชะตาของนางดังที่ไทรทำนายไว้ ถ้าไม่ตายก็คงได้พบกันในไม้อา

ฝ่ายพรานบุญพานางมโนห์ราบุกป่าเพื่อนำไปถวายพระสุธน นางพยายามอ่อนวอนขอปึกหาง แต่พรานบุญไม่ยอมให้เพราะรู้ว่านางจะคิดหนี เมื่อถึงเวลากลางคืนก็เชิญนางขึ้นพักบนห้างที่ตนสร้างไว้บนคนไทร แล้วนั่งเฝ้านางอยู่ข้างล่าง รุ่งเช้าก็เดินทางเข้าไปในเมือง พอถึงไรช้ายป่านอกเมืองก็หยุดพักที่บ้านตายายสามวัน สั่งให้ลูกสาวชาวบ้านมาอยู่เป็นเพื่อนนางมโนห์รา พวกชาวบ้านเห็นนางงามแปลกหน้าก็พากันเข้ามาไต่ถามนางมโนห์รา จึงเล่าความเป็นมาให้ฟัง

บทละครครั้งกรุงเก่า เรื่องนางมโนห์รา มีเนื้อความเพียงเท่านั้น

เรื่องนางมโนธราณี สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบทละครรุ่นเก่าที่สุด ทั้งนี้พิจารณาจากลักษณะกลอนที่แตกต่างจากกลอนบทละครทั่วไปหลายประการ กล่าวคือจำนวนคำในแต่ละวรรคไม่เท่ากันคล้ายกับกลอนคน¹ วรรคหนึ่ง ๆ มีตั้งแต่ 4-5-6 พยางค์ บางวรรคมีถึง 8 พยางค์ นอกจากวรรคที่เป็นคำขึ้นต้นมักมี 2 พยางค์ อันเป็นลักษณะหนึ่งของกลอนบทละครที่สืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ การสัมผัสไม่คงที่ มักใช้คำซ้ำ มีหลายแห่งที่มีลักษณะเหมือนกลอนเพลงพื้นเมือง คือส่งและรับสัมผัสกันที่วรรคสุดท้าย เช่น

ไค้พัง	นางรองเรียกโหระยชาชา
เขามาทางนี้ตาโหรเอย	เขามาทางนี้ตาโหรา
ไค้พัง	พรหมผลสนองอยชาชา
ไมสจะกลาเข้าไป	กลัวภัยณเจามโนธรา
ยกมือประนมบังคมมา	โหราจึงตั้งบังคมไป
ว่าแลวนวลนางก็ตรัสสั่ง	นางนมพี่เลี้ยงข้างฝ่ายใน
เอาทองที่แหงใหญ่ ๆ	รางวัลตาพรหมผลโหรา ²

ความไม่แน่นอนในการสัมผัสที่มักจะพบอยู่เสมอก็คือขาดสัมผัสระหว่างวรรคบางครั้ง เช่น

แม่เอยแกอยามาห้ามชา	ตัวของลูกยากี่ไม่พัง
แมมารักลูกไม่เท่ากัน	เสมือนหนึ่งพระจันทร์พระราหู
แมมาว่าไค้แต่ตัวชา	เหมือนพระมารคาไม่เอนค
พระแม่ไม่เหมือนกับตราช	เสมือนลกมาทำซึ่งความนิค

¹ กล่าวกันว่า ละครชาตรีแต่เดิมไม่มีบทร้อง ผู้แสดงต้องแต่งบทร้องเอง ฉะนั้นลักษณะกลอนจึงเหมือนกับกลอนคน.

² บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนธราและสังข์ทอง (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2512), หน้า 27.

ทกนางเจ้าแม่เอย
แม่ไม่รักแต่สักนิก
ไวแม่จะหมเจ้ากางเสื่อ
ขวัญเขาเจ้าแม่อา

ส่งสาร
แกแล้วจะคอยให้
แต่เพื่อนสาวสาว
ไหลดกเป็นมาย่อยทนทค

ตายเสียทำเนาแม่ไม่คิด
เหมือนเจ้าสคทองมโนหรา
ไวแม่จะหมเจ้าตางผา
ใครใครมาขอแม่ไม่ให้

พระมารคามาทวงลูกเอาไว
ไหลดกเป็นมาย่อยทนทค
คราวคราวเขามีนัวเสียหมค
กลางวังพระราชมารคา ¹

นอกจากนี้ยังมีลักษณะบางประการซึ่งปรากฏในบทละครเรื่องนี้คือ บทกลอนตอน
หนึ่ง ๆ ลักษณะของกลอนดูเหมือนว่า กลอนจะขาดหายไปหนึ่งคำกลอนเสมอ ตัวอย่าง
เช่น

ถัดนั้นอายนาคเอย
นางนั้นแลหนา
ถาฉิกทางไท
นายมิงอัยไกล
ก็จะกินทั้งเป็น
ก็จะสับหัวหอย
ก็จะบึงพะแนง
ก็จะเคี้ยวกรบกรบ
ก็จะกินคนเคี้ยว

ชมพหอยบา
คลองมาให้ได้
ก็จะกินทั้งเป็น
ใครจะมาแลเห็น
ก็จะบึงพะแนง
เลื้อยคยอยแดงแดง
ก็จะกินคนเคี้ยว
ก็จะเคี้ยวเกรี้ยวเกรี้ยว
เหวยอายนาคนาคา ²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

ระหว่างวรรค "คลองมาไท่โต" กับ "ถ่านคนางไท" พังครุสรีกว่ากลอนขาด
หายไป 2 วรรค หรือ 1 คำกลอน ลักษณะเช่นนี้จะพบในบทกลอนเพลงพื้นเมืองที่แต่งไว
นานแล้ว เช่นกลอนเพลงพื้นเมืองบทกล่อมเด็กบทหนึ่งมีว่า

วัดเอ๋ยวัดโบสถ์	มีตนโตนคอยเจ็ดคน
เจ้าขุนทองไปปลน	ปานฉะนี้ไม่เห็นมา
คคขาวอกใส่ห่อ	จะถ่อเรือไปหา
เขาก็เล้าลือมา	ว่าเจ้าขุนทองตายแล้ว
เหลือแต่กระคูกแก้ว	เมียรักจะไปปลง
ขุนศรีจะถ่อฉัตร	ยุกระบัตร์ถ่อธง
ถ่อท้ายเรือหงส์	ปลงศพเจ้าพอนา ¹

ระหว่างวรรค "ว่าเจ้าขุนทองตายแล้ว" กับ "เหลือแต่กระคูกแก้ว" น่าจะมี
อีกหนึ่งคำกลอน เพราะพังครุสรีกว่าขาดหายไปเช่นเดียวกัน

เพลงแม่ศรี ซึ่งแต่งในสมัยอยุธยา มีลักษณะอย่างนี้ คือขาดหายไปหนึ่งคำกลอน
เช่นเดียวกัน ตัวอย่าง

แม่ศรีเอ๋ย	แม่ศรีสาหงส์
เชิญเจ้ามาลง	เจ้าแมสรอยทอง
เชิญพี่เชิญกลอง	เชิญแม่ทองศรีเอ๋ย ²

¹ บทกลอนกล่อมเด็ก บทปลอบเด็ก และบทเด็กเล่น (พระนคร : โรงพิมพ์
สมาคมสังคมาศกรแห่งประเทศไทย, 2511), หน้า 13. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
ฌาปนกิจศพนางจันทนมาศ (ชั้น ขวัญชื่น) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 28 ตุลาคม
พ.ศ. 2511).

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

อย่างไรก็ดีแม้ว่ากลอนแต่ละบทจะฟังดูรู้สึกว่าขาดหายไปหนึ่งคำกลอนก็ตาม ก็ไม่อาจสรุปลงไปได้ว่า บทกลอนตอนนั้นขาดหายไป ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อความในบทกลอนนั้น ๆ ยังต่อเนื่องกัน มิได้เสียความแต่อย่างใด จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะที่ปรากฏในบทกลอนเช่นนี้ เป็นลักษณะของกลอนที่นิยมแต่งในสมัยก่อน

ในการพิมพ์ละครครั้งกรุงเก่า ครั้งแรกนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ประทานข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับสมัยที่แต่งไว้ในนิพนธ์คำนำ ซึ่งเป็นข้อความที่อธิบายบทละครครั้งกรุงเก่า ว่า

แต่เห็นพอจะยืนยันได้อย่าง 1 โดยหลักฐานทางกระบวนกลอนว่า บทละครครั้งกรุงเก่า 2 เรื่อง ที่พิมพ์ในสมัคเล่มนี้ บทเรื่องนางมโนหรา เป็นรันทอน เกากว่าบทเรื่องสังข์ทอง ส่วนบทเรื่องสังข์ทองนั้นรันทอง เห็นจะแต่งเมื่อราวในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ...¹

เรื่องนางมโนหราจะเก่าเพียงใดนั้นยังไม่หลักฐานอันใดที่จะยืนยันได้ แต่หากจะพิจารณาตามหลักฐานทางกลอนที่เก่าที่สุดที่ปรากฏในวรรณคดีไทยว่ามีแน่นอน ก็ได้แก่เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ซึ่งอาจในตอนที่ทายบทว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์ ฯ ข้อความเพลงยาวพยากรณ์ ฯ ขึ้นต้นว่า

จะกล่าวถึงกรุงศรีอยุธยา

เป็นกรุงรัตนราชพระศาสนา

มหาภิเนถกอันเลิศล้น

เป็นที่ปรากฏรจนา

สรรเสริญอยุธยาทุกแห่งหน

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, "อธิบายเรื่องละครครั้งกรุงเก่า," บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนหราและสังข์ทอง (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2512), หน้า 4.

ทุกบุรีตีมาณฑล	จบสกลลกควานิช
ทุกประเทศสิบสองภาษา	ยอมมาพึ่งกรุงศรีอยุธยา เป็นอัคคินิษฐ์
ประชากราษฎรปราศจากภัยพิศม์	ทั้งความพิกลจริตแลความทุกข์
ฝ่ายองค์พระบรมราชา	ครองชันชสีมาเป็นสุข
ควยพระกฤษฏีกาท่านก	จึงอยู่เย็น เป็นสุขสวัสดิ์
เป็นที่อาศัยแก่นนุษย์ในไศหลา	เป็นที่อาศัยแก่เทวาทุกราศี
ทุกนิกรรชนมนตรี	คบค้ำพร้าหมณฑลฤชา
ประจักษ์ศาลาอาศัย	ค้ำหนึ่งร่มพระไทรอันสาขา
ประจักษ์หนึ่งแม่น้ำพระคงคา	เป็นที่ลีเนหาเมื่อกัณฑ์การ
ควยพระเชษฐาอนุภาพ	อาจปราบไพร่ทุกทิศาน
ทุกประเทศเขตชั้นบันดาล	แต่งเครื่องบรรณาการมานอบนบ
กรุงศรีอยุธยานั้นสมบุรณ	เพิ่มพูนควยพระเกียรติขจรจบ
อุดมบรมสุขทั้งแผนภพ	จนคำรบศักราชไค้สองพัน

าลา

กรุงศรีอยุธยาจะสูญแล้ว	จะลี้ภัยมีแล้วทั้งสาม
ไปจนคำรบปีเดือนคี่นยาม	จะสิ้นนามศักราชห้าพัน
กรุงศรีอยุธยาเขมมสุข	แสนสนุกยิ่งล้ำเมืองสุวรรณ
จะเป็นเมืองแพศยาอาชรรณ	นับวันจะเสื่อมสูญเอย ฯ ¹

¹ พ.ณ ประมวลมารค [หม่อมเจ้าจันทร์จิราจันทน์ รัชนี] (ผู้รวบรวม), "เพลง-ยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา," สิบกวี (พระนคร : แพร่พิทยา, 2498), หน้า 40-3.

เมื่อเปรียบเทียบกระบวนกลอน ระหว่าง เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา กับ บทละครเรื่องนางมโนห์ราแล้ว จะเห็นได้ว่า ลักษณะกลอนเพลงยาวจะเรียบร้อยและใหม่กว่า ก็เป็นหลักฐานที่จะยืนยันได้ว่า บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์รา น่าจะแต่งก่อนเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตอนปลายของบทละครเรื่องนี้ ลักษณะกลอนแปลกไปจากเดิม บางแห่งกระบวนกลอนก็เรียบร้อยขึ้น มีลักษณะคล้ายกลอนเพลงยาว—พยากรณ์กรุงศรีอยุธยา บางแห่งก็ใหม่กว่านั้น ตัวอย่าง

บัดนั้น	นายบุญชนพรานทหารขยัน
พานางหรรษาเข้าไพรวัน	รบรบกับันในอริอุวา
นายพรานสั่งไม่มีที่ชักขวาง	เอนคนवलนาง เป็นหนักหนา
พานางสาวสุวรรณกัลยา	ลอคลัคตัดปามาในไพร ฯ ¹

าลา

มโนห์รา	ไค้พึงพรานป่ามาปราศัย
นางจึงย่างเท้าก้าวขึ้นไป	อาศัยในทางที่กลางคอง
พรานไพร	จุกไค้ก้อไฟเร่เที่ยวส่ง
พิทักษ์รักษานางโคมยง	กล้วนางจะหลงหลบหนีไป

¹ บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์ราและสังข์ทอง, หน้า 52.

นายพรานป่า
นั่งสูมอค์คีที่กองไฟ

นั่งเฝ้าฉายาไม้หลัดไหล
นั่งโหกโงกไปในราตรี¹

ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า มีการแต่งเติมเสริมต่อ หรือแก้ไขบทละครกันใหม่ในสมัยเดียวกับสมัยที่แต่ง เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา หรือหลังจากนั้นเล็กน้อย แต่ไม่มีหลักฐานอันใดที่จะยืนยันและสนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้

มีบางท่านสันนิษฐานว่า กลอนบทละคร เรื่องนางมโนห์ราตอนท้ายนี้ อาจแต่งในระบะปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา คือราวสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ได้ โดยให้เหตุผลว่า เราพบหลักฐานกลอนสภาพจากกลอน เพลงยาวครั้งสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งนอกจากจะเป็นระบะที่ละครไทยแพร่หลายแล้ว ยังมีนิยามเล่นกลอนแปดและกลอนเพลงยาวกันมาก² ข้อสันนิษฐานนี้มีส่วนที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้พิจารณาถึงระยะเวลาที่นิยมการแต่งกลอน และการแพร่หลายของการเล่นละครแล้วในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีข้ออ้างได้มากกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะหาข้อยุติเกี่ยวกับสมัยที่แต่งบทละคร เรื่องนางมโนห์ราไม่ได้ แต่บทละคร เรื่องนางมโนห์ราครั้งกรุงเก่าที่ยังเหลือตกทอดมาถึงปัจจุบัน และได้รับการตีพิมพ์นี้ ก็เป็นหลักฐานที่จะยืนยันถึงความนิยมของประชาชนที่นำเรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา มาเล่นละครแต่ครั้งกรุงเก่าได้อย่างดี

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

² คมคาย นิลประภัสสร, "บทละครคนรำเป็นวรรณคดีหรือไม่," (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2498) (พิมพ์ครั้งที่), หน้า 66.

2.3.2 เรื่องพระสุชน-นางมโนห์รา ที่ปรากฏในรูปการแสดงโนรา ¹

เรื่องที่ไช้แสดงโนรามือด้วยกัน 12 เรื่องคือ เรื่องนางมโนห์รา พระรณางเมรี โคบุตร การวางศั พระอภัยมณี สังข์ทอง จันทโครบ สินราช สังข์ศิลป์ชัย นางยมกลืน (คือยอพระกลืน) และเรื่องนายไกรกับชาละวัน (คือเรื่อง ไกรทอง) ² ตามธรรมเนียมของการแสดงโนรานั้น การทำหว่าหจะห่าครบทั้ง 12 เรื่อง ติดต่อกันไป ฉะนั้นแต่ละเรื่องก็มักจะจับเอาเฉพาะตอนสำคัญ หรือที่สนุกสนาน มีคนชอบโดยมาก เฉพาะเรื่องนางมโนห์ราตามหลักฐานที่ปรากฏผู้ทำหจับตอนมูชาลัย ตั้งแต่เริ่มกระทำพิธี กระทั่งนางมโนห์ราหนีไปเมืองไกรลาสได้

บทโนราเรื่องนางมโนห์รา ซึ่งขุนอุปถัมภ์ภรรกร และนายยก ช่วยพูนชู เป็นผู้เขียนนั้น แต่งเป็นกลอนกล่าวถึงเนื้อความในเรื่องนางมโนห์ราเพียงสั้น ๆ ดังนี้

จะกล่าวถึงนางมโนห์ราปรีชาชาญ	สิทธาจารย์เขาจะเอานางนี้ไปเผาไฟ
นางจึงขึ้นไปวอนกับแม่ยัว	เป็นบุญตัวไครอกไม้ตักขัย
ไค่หางปีกเหล็กหนีแม่ยัวไป	สู่เวียงชัยไกรลาสปราสาหนาง ³

ฯลฯ

นอกจากนี้ก็เป็นเรื่อง พระรณางเมรี และเรื่องอื่น ๆ จนครบทั้ง 12 เรื่อง

¹ คุประวัติความเป็นมาของโนรา ในภาคผนวก หน้า 290-6.

² วิทยุญ จิตต์ธรรม (ผู้รวบรวม), โนห์รา (พระนคร : โรงเรียนสตรีฝึก-หัดครูสงขลา, 2508) หน้า 57.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

บทเรื่องนางมโนหราที่พวกโนราโบราณนำมาแสดง มีข้อความอย่างไรไม่มีหลักฐานเหลืออยู่เลย อย่างไรก็ตามนายสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้สันนิษฐานไว้ในภาคผนวกของหนังสือมโนหรานิบาตว่า บทละคร เรื่องนางมโนหราครั้งกรุงเก่า นั้น "น่าจะ เป็นบทโนรา มากกว่าบทละคร อาจจะเป็นบทโนราที่ชาวใต้แต่งขึ้น เพื่อเล่นโนราให้ ชาวกรุงศึกได้" ¹

ข้อสันนิษฐานนี้น่าจะได้รับการพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเท่าที่สังเกตจะ พบว่าบทละคร เรื่องนางมโนหราครั้งกรุงเก่า มิได้มีลักษณะของละคร แบบแผนการขึ้น ทุนบทอย่างละครกับกรรอก ผู้อ่านจะไม่ค่อยพบการขึ้นบทอย่างบทละครทั่วไปว่าเมื่อนั้น บัดนั้น หรือ มาจะกล่าวบทไป ขอแปลกึ่งกล่าวนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ในอธิบายเรื่อง บทละครครั้งกรุงเก่า ว่า

ส่วนบทละคร เรื่องนางมโนหราที่พิมพ์ไว้ข้างต้นนั้นแปลก ไปอีกอยู่บางแห่ง ทานผู้อ่านคงจะสังเกตได้ว่า ไม่เป็นกลอน แยกแท เช่นบทละครอนสามัญ แต่งปนกาพย์ อย่างที่ละครอน "โนรา" มนต์ละครศรีธรรมราชหรือที่เขาเรียกกันว่าละครอน ชาตรี ร้องบทอย่างนี้ ²

อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่มีหลักฐานอันใดปรากฏแน่ชัดว่า ในสมัยก่อน บทโนรา เรื่องพระสุชน-นางมโนหรามีข้อความอย่างไร ก็เข้าใจว่าเดิมเรื่องราวที่พวกโนรา นำมาแสดงคงเป็น เรื่องพระสุชน-นางมโนหราเรื่องเดียว หรือมีเดิมนั้นก็นิยมคินิยมเล่น มากกว่าเรื่องอื่น ๆ จนถึงกับเรียกชื่อการแสดงตามชื่อนางเอกของเรื่องตามเหตุผล ที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

¹ สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, "ศัพท์ภาษาใต้ที่ปรากฏในบทละครครั้งกรุงเก่า เรื่อง นางมโนหรา มโนหรานิบาต ฉบับวัดมณีมาวาส สงขลา... หน้า 361.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "อธิบายเรื่อง บทละครครั้งกรุงเก่า," บทละครครั้งกรุงเก่า เรื่อง นางมโนหราและสังข์ทอง (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2512), หน้า 2.